

Jørgen Schneekloth Dich

1901-1975

Jørgen Dich dyrkede ikke økonomien kun for økonomiens skyld. Udgangspunktet var et socialt engagement. Dich evnede i sjælden grad at formulere teser, der brød med tilvante forestillinger. Drivkraften var dybest set af moralsk art. Personer med høj akademisk og tilpas uafhængig position havde et privilegium, som indebar en stadig, moralsk forpligtelse til – som Dich selv har udtrykt det – at virke som samfundets salt. Jørgen Dich opfyldte til fulde denne forpligtelse.

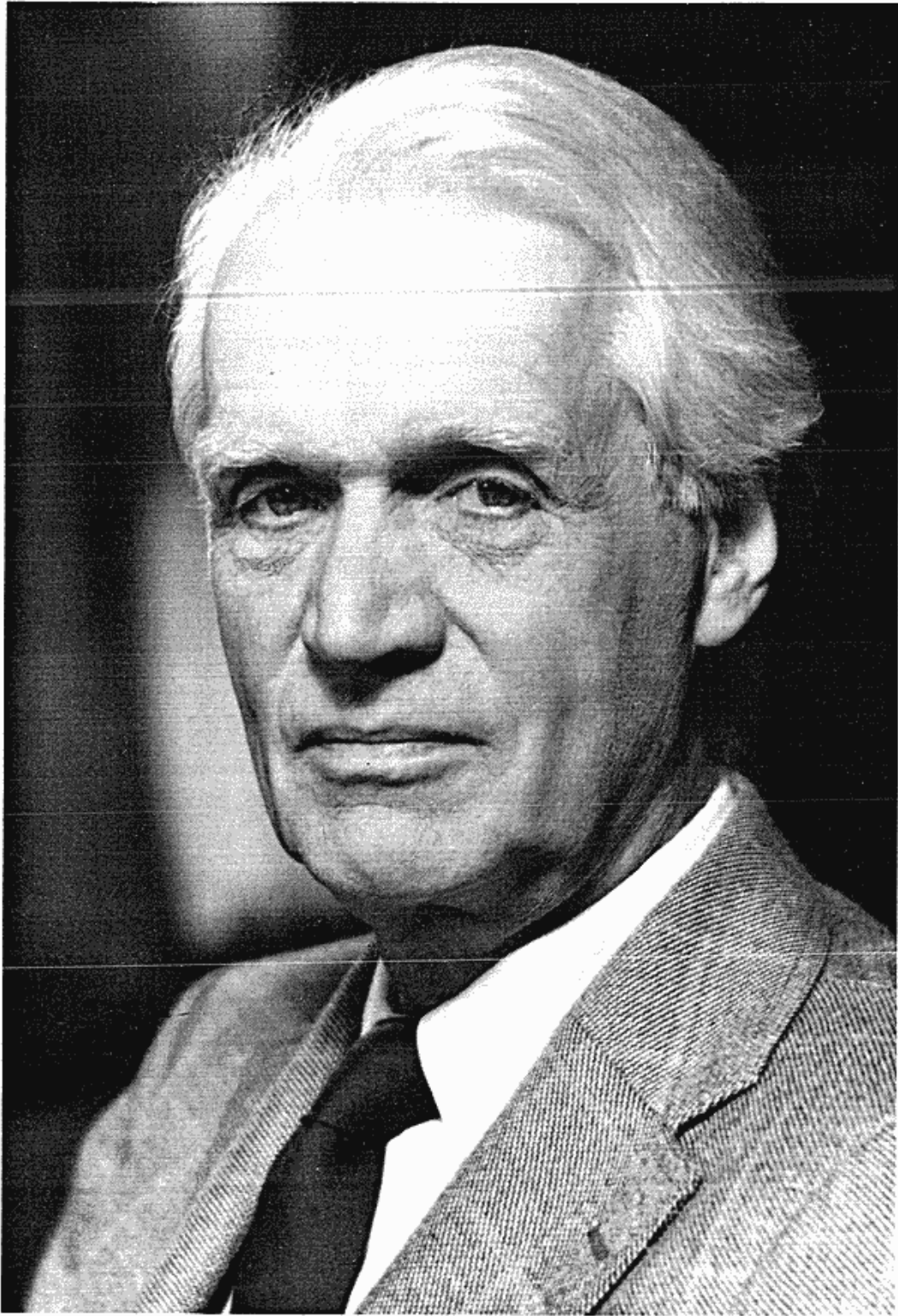
Jørgen Dich er opvokset i et frisindet, københavnsk kunstner- og håndværkerhjem med en stærk tilknytning til socialdemokratiet, – hvilket dengang ikke var almindeligt blandt de etablerede. I sit hjem blev han påvirket af de politiske diskussioner og af de personligheder, der kom der. Som for så mange andre var den politiske interesse drivkraften bag hans valg af fag.

Efter at være blevet cand. polit. i 1926 fungerede han i en årrække som manduktør i nationaløkonomi. Et væld af indlagte noter i en meget slidt 1925-udgave af Marshall's *Principles of Economics* afslører, at Dich ikke alene kunne sin Marshall, men også supplerede denne med en omfattende litteratur (Wicksell, Pigou m.fl.) og med egne, kritiske kommentarer og ræsonnementer. Noterne viser samtidig, at Jørgen Dich var en af de få personer i dette land, der var helt og fuldt fortrolig med Karl Marx' fofatterskab.

Der er næppe tvivl om, at Dich dengang var marxist – politisk og følelsesmæssigt. Samtidig var han i kraft af sin uddannelse forankret i den almindelige – såkaldt borgerlige – økonomiske teori. Og helt karakteristisk for Dich: en syntese måtte kunne findes. Tre artikler i *Nationaløkonomisk Tidsskrift*¹ er et udslag af Jørgen Dichts bestræbelser på at opstille og retfærdiggøre de institutionelle forudsætninger for Marx' værditeori, der kunne bringe denne i harmoni med den borgerlige, økonomiske teori. At noget sådant formentlig er en af de vanskeligste opgaver, en økonom kan kaste sig over, afskrækkede ham ikke. Dichts analyse er skarpsindig. Den ligger i intellektuel henseende langt over mange nutidige marxistiske økonomers analyser af det samme problemkompleks.

Jørgen Dich var dog alt for engageret i samtidens problemer til kun at hel-

1. »Værdilæren hos Marx og hans Modstandere«, *Nationaløkonomisk Tidsskrift*, 1932, s. 146–165; »Privatejendomsretten og Jordrenten«, *Nationaløkonomisk Tidsskrift*, 1936, s. 26–64; »En Vurdering af Marx' værditeoretiske Lære om den absolutte Jordrente«, *Nationaløkonomisk Tidsskrift*, 1936, s. 209–222.

JØRGEN SCHNEEKLOTH DICH

Jørgen Schneekloth Dich

1901-1975

Jørgen Dich dyrkede ikke økonomien kun for økonomiens skyld. Udgangspunktet var et socialt engagement. Dich evnede i sjælden grad at formulere teser, der brød med tilvante forestillinger. Drivkraften var dybest set af moralsk art. Personer med høj akademisk og tilpas uafhængig position havde et privilegium, som indebar en stadig, moralsk forpligtelse til – som Dich selv har udtrykt det – at virke som samfundets salt. Jørgen Dich opfyldte til fulde denne forpligtelse.

Jørgen Dich er opvokset i et frisindet, københavnsk kunstner- og håndværkerhjem med en stærk tilknytning til socialdemokratiet, – hvilket dengang ikke var almindeligt blandt de etablerede. I sit hjem blev han påvirket af de politiske diskussioner og af de personligheder, der kom der. Som for så mange andre var den politiske interesse drivkraften bag hans valg af fag.

Efter at være blevet cand. polit. i 1926 fungerede han i en årrække som manduktør i nationaløkonomi. Et væld af indlagte noter i en meget slidt 1925-udgave af Marshall's *Principles of Economics* afslører, at Dich ikke alene kunne sin Marshall, men også supplerede denne med en omfattende litteratur (Wicksell, Pigou m.fl.) og med egne, kritiske kommentarer og ræsonnementer. Noterne viser samtidig, at Jørgen Dich var en af de få personer i dette land, der var helt og fuldt fortrolig med Karl Marx' forfatterskab.

Der er næppe tvivl om, at Dich dengang var marxist – politisk og følelsesmæssigt. Samtidig var han i kraft af sin uddannelse forankret i den almindelige – såkaldt borgerlige – økonomiske teori. Og helt karakteristisk for Dich: en syntese måtte kunne findes. Tre artikler i *Nationaløkonomisk Tidsskrift*¹ er et udslag af Jørgen Dichts bestræbelser på at opstille og retfærdiggøre de institutionelle forudsætninger for Marx' værditeori, der kunne bringe denne i harmoni med den borgerlige, økonomiske teori. At noget sådant formentlig er en af de vanskeligste opgaver, en økonom kan kaste sig over, afskrækkede ham ikke. Dichts analyse er skarpsindig. Den ligger i intellektuel henseende langt over mange nutidige marxistiske økonomers analyser af det samme problemkompleks.

Jørgen Dich var dog alt for engageret i samtidens problemer til kun at hel-

1. »Værdilæren hos Marx og hans Modstandere«, *Nationaløkonomisk Tidsskrift*, 1932, s. 146–165; »Privatejendomsretten og Jordrenten«, *Nationaløkonomisk Tidsskrift*, 1936, s. 26–64; »En Vurdering af Marx' værditeoretiske Lære om den absolutte Jordrente«, *Nationaløkonomisk Tidsskrift*, 1936, s. 209–222.

lige sig sådanne rent deduktive analyser. Bl.a. derfor søgte og fik han stillingen som statsvidenskabelig konsulent for arbejds-, social- og indenrigsministerierne. Det var en ideal post for ham, fordi den gav plads for kritiske og uafhængige vurderinger. Som statsvidenskabelig konsulent var Dich med til loyalt, men ingenlunde ukritisk, at udforme socialreformen og føre den ud i livet. Hans tanker om arbejdsløshedsforsikringens udformning blev dog ikke accepteret².

Den videnskabelige, analyserende holdning – også til de helt aktuelle problemer – var for Jørgen Dich vigtigere end prestigen og magtudfoldelsen som højere embedsmand. I sin lange embedsmandskarriere inspirerede han til og deltog i en analyse af så mange problemer, at en opremsning af alle er uoverkommelig. Han var for at nævne nogle ting – ledende sekretær for Befolkningss Kommissionen, nedsat i 1935; medlem af det på hans initiativ nedsatte Boligudvalg af 1940; af Arbejdsmarkedskommissionen og dens afløser, Arbejdsmarkedsrådet; formand for Aldersrenteudvalget af 1946 og medlem af Folkeforsikringskommissionen af 1948; initiativtager til og formand for Arbejdsgruppen om sygeforsikring m.v., som afgav betænkning i 1948; medlem af Ungdomskommissionen af 1945. På alle disse områder har Jørgen Dich haft en betydelig indflydelse på udformningen af den lovgivning, der kendetegner den danske velfærdsstat. Ikke på alle områder er hans intentioner blevet gennemført. Og på nogle områder ændrede han synspunkt. De problemer, han i praksis tumlede med, har dannet udgangspunkt også for hans videnskabelige produktion. Det er naturligt i stedet for en kronologisk opremsning at fremdrage nogle hovedområder, hvor Jørgen Dichts indsats især har været betydningsfuld.

Beskæftigelsesproblematikken

Arbejdsløshedsproblemet var i trediverne det dominerende økonomiske problem. Og Jørgen Dich påtog sig at skrive en énmandsbetænkning om emnet. Jørgen Dichts afhandling, *Arbejdsløshedsproblemet i Danmark 1930-38*³, der udkom i 1939, er et klassisk værk alene på grund af dets originalitet og kvaliteter på de mere statistisk betonedede områder. Han påviste detaljeret, at arbejdsløshedstallenes udvikling til dels beroede på ufuldstændig statistik og ændret lovgivning – og derfor var falske.

De økonomiske betragtninger er også meget selvstændige – nogle kritikere fandt dem for selvstændige. Jørgen Dich er til tider blevet beskyldt for ikke at

2. Se *Socialt Tidsskrift*, nr. 6, 1928: »En økonomisk Vurdering af Arbejdsløshedsforsikringen«, der senere blev udbygget med artiklen i *Socialt Tidsskrift*, 1931, s. 333-350: »Forebyggende Arbejdsløshedspolitik med særligt Henblik på Beskæftigelsesregulering i private Virksomheder«.
3. Socialministeriets økonomisk-statistiske undersøgelser, nr. 4, Kbh., 1939.

have forstået Keynes fuldt ud. Og det er rigtigt, at han primært kunne sin Marshall. Men i sin afhandling benytter han Keynes' beskæftigelsesteori. Problemet er snarere, at han forsøgte at forbinde denne med den marxistiske konjunkturteori. Til dette formål benytter han en form for Marx-Keynesiansk kapitalteori, der er ret så diskutabel, men i afhandlingen anvendt med megen uforfærdethed, originalitet og fantasi.

De mange originale enkeltheder i den sidste del af bogen, f.eks. forslagene om at indrette arbejdsløshedsforsikringen så den tilskyndede arbejdsgiverne til at modvirke arbejdsløshed, viser igen Dichs konstruktive evner. De opvejer langt de mangler i den teoretiske opbygning, ambitionsniveauet med hensyn til formulering af konjunkturteorien nødvendigvis måtte medføre.

Det må tilføjes, at det er næsten uforståeligt, hvordan Jørgen Dich havde kraft til i de sene aftentimer – ved siden af et omfattende arbejde som overordnet embedsmand – på halvandet år at færdiggøre et så omfattende værk.

Indkomstfordelingen

I artiklen »Bidrag til belysning af den moderne velfærdsstats økonomiske problemer«⁴, opstiller Jørgen Dich begreberne vertikal og horisontal indtægtsudligning. I sin specielle udformning er begreberne helt Dichs originale bidrag – selv om inspirationen muligvis kan være hentet fra den velfærdsteoretiske diskussion om det horisontale og vertikale lighedsbegreb. Introduktionen af disse begreber var en bombe under den traditionelle indkomststatistik, under dele af den almindelige fordelingsøkonomiske analyse og – ikke mindst – velfærdsstatens lighedspolitik. Opdelingen har sat sig frugtbare spor i Dichs egne analyser⁵ og hos dem, der siden har taget analysen op og videreudviklet den.

Velfærdsstatens problemer

Adskillelsen af den vertikale og horisontale ulighed var i artiklen fra 1958 kun et element i en mere omfattende diskussion af velfærdsstatens problemer. Denne diskussion var til dels af politologisk art. I Erik Rasmussens *Komparativ politik*⁶, behandles Dichs model som en selvstændig variant af Down's teorier⁷. Dich introducerer her det, han kalder gensidigheds- og marginalvælgerproblemet.

4. *Nationaløkonomisk Tidsskrift*, 1958, s. 17–50.

5. Udviklingen af skatte- og tilskudspolitikken siden 1939« (*Økonomi og Politik*, hefte 3, 1965); »Om mulighederne for at måle den personlige indkomstfordeling« (*Socialt Tidsskrift* nr. 8, 1968).

6. Gyldendal, 1971, p. 266–268.

7. Anthony Downs, *An economic theory of democracy*, New York 1957.

I partiernes konkurrence om marginalvælgernes stemmer udvikles velfærdsstaten og herved modvirkes visse af det frie forbrugsvalgs mangler, f.eks. den »nær-synethed«, der kan resultere i en manglende horisontal udligning fra aktiv til passiv alder. Samtidig »snydes« – ikke mindst socialdemokratiets – kærnevælgere. Dichs analyse af baggrunden for velfærdsstatens udvikling blev i 70'erne suppleret med tesen om Den herskende klasse, der vandt større genklang i offentligheden.

Dichs menneskeopfattelse kunne i disse modeller synes helt i disharmoni med hans egen natur, der var fremmed for rænker og intriger. Dichs analyser og konklusioner afspejler hans interesse for den marxistiske menneske- og samfundsopfattelse – som han anvendte på det aktuelle samfund. Klarest fremhæves denne i en artikel i *Socialt Tidsskrift*, 1952⁸ og i kompendiet om Socialpolitikens historie⁹, der desværre aldrig er blevet udgivet i bogform.

Alderspensioneringsproblemerne

I overensstemmelse med marginalvælgerteorien er pensionisterne en gruppe med stor politisk indflydelse. Det medfører et pres i retning af indkomstoverførsler til fordel for pensionisterne, der overkompenserer den manglende forudseelighed og går videre end deres velforståede interesse, når hensyn tages til, at de stort set selv må betale ydelserne via en lavere forbrugsmulighed i den aktive alder. Jørgen Dichs analyser af denne problematik¹⁰, bl.a. med statistiske sammenligninger med arbejdsmandens forbrugsmulighed og med forslag om frivillige overbygninger i stedet for tvungne, har ikke haft større indflydelse på den faktiske politik – men de underbygger Dichs opfattelse både på det politologiske og på det fordelingsmæssige område.

Uddannelsesproblemerne

Artiklen om Den højere uddannelses økonomi i festskriftet til Carl Iversen¹¹, hvor livsindkomstberegninger i relation til uddannelsesomkostningerne benyttes

8. »Om ideer og interesser i praktisk politik«. *Socialt Tidsskrift*, nr. 2-3, 1952.

9. *Socialpolitikens historie indtil 2. verdenskrig*, Akademisk Boghandel, Aarhus, 1960.

10. »Et par bemærkninger om forskellig kritik af aldersrenteordningen«, *Socialt Tidsskrift*, 1942, s. 277-297; »Tvungen folkeforsikring eller overbygning på aldersrenten«, *Socialt Tidsskrift*, 1943, s. 181-200; »Den nye danske aldersrente«, *Nordisk Forskningstidsskrift*, 1947, s. 82-92; »Folkepensioneringen«, *Nationaløkonomisk Tidsskrift*, 1953, s. 265-284; »Nogle bemærkninger om folkepensioneringens økonomiske problem«, *Statsvetenskapeligt Tidsskrift för Politik-Statistik og Ekonomi*, 1961, s. 180-191.

11. Aktuelle økonomiske problemer, 1969, s. 268-286.

til at belyse rentabiliteten af den højere uddannelse, var – som ofte, når Jørgen Dich tog et emne op – helt aktuelt relevant.

Boligproblemerne

Jørgen Dich gjorde en stor indsats for at udbrede den indsigt, at allokeringsvirkningerne af et huslejereguleret boligmarked er asociale, og at et friere boligmarked kombineret med omfordelinger kan udgøre en mere social boligpolitik i ordets bredeste forstand¹². En kronik i *Politiken* den 18. september 1967 med titlen: »Om tøj manglen i Elyrien«, er ond i dette ords gode betydning. Den er næsten klassisk i sin ironi og pædagogik.

Socialpolitikken teori og praksis

I det store værk, *Socialpolitikken teori*¹³, opstiller Dich et fundament for en økonomisk analyse af de socialpolitiske tilskud og ydelser. Målet var at afgrænse socialpolitikken og forme et mere koncist redskab for den socialpolitiske analyse. Den pseudoverden af pænhed og ideologi, der har omgærdet socialpolitikken og desværre i nogen grad deklareret den i relation til andre økonomiske discipliner, var ham inderligt imod. Derfor er socialpolitiske ydelser for Dich tilskud eller foranstaltninger, der kan substituere tilskud, og ikke en beskrivelse af alt godt og socialt, der foretages til fordel for de fattige, arbejderklassen o.s.v. Hvad økonomien i følge Dich skal kunne, er at vurdere virkningerne af de forskellige ordninger. Og virkningerne må afhænge af bl. a. tildelings- og udmålingskriterierne og om disse f.eks. er variable eller ikke-variable, hvad enten det drejer sig om direkte ydelser til individer eller indirekte til samfundsorganer. Jørgen Dich har i sin bog forsynet den socialpolitiske analyse med redskaber, der må forekomme helt uundværlige – omend nogle mener, at det er ufølsomt at behandle sociale tilskud med et apparat, der ligner det, der anvendes f.eks. ved analysen af incidensvirkningen af skatter. Men det er nødvendigt, hvis det hele ikke skal ende i, hvad Dich ville betegne som sociologisk inspireret vås. (Dich elskede ikke sociologien i alle dens udformninger, men det må føjes til, at han arbejdede for at bevare dette fag ved instituttet).

Typisk for Dich indeholder bogen mange analyser, der måtte virke stærkt udfordrende. Det gælder således landbrugstilskuddenes fordelingsmæssige virk-

12. »Bør der gennemføres en huslejeudligning ved en gennem skattelettelse kompenseret afgift på ældre ejendomme« (*Socialt Tidsskrift*, nr. 9, 1950); »Virkingen af en huslejeudligning stærkt overdrevet« (*Boligen*, 1963, s. 365-412); »Lovforslaget af oktober 1966 om boligsikringstilskud i økonomisk belysning« (*Socialt Tidsskrift*, 1966, s. 337-338).

13. Dansk Videnskabs Forlag, København 1964.

ninger, f.eks. på store og små brug. Også juristernes erstatningsretlige synspunkter tages under behandling – med ret enøjede citater fra de mest reaktionære juristprofessorer – men dog med konklusioner, der ikke ligger så langt fra moderne juristers opfattelse.

Socialreformkommissionens medlemmer kunne i bogen have hentet inspiration. Den overfladelyrik om centraliseringen og de analyser, der ligger bag socialreformen – eller snarest skal retfærdiggøre denne – levner Dich da heller ikke senere megen ære¹⁴.

Centraldirigeret økonomi

Til billedet af Jørgen Dich hører også, at han i de senere år som professor i Århus med inspiration og kraft kastede sig over opbygningen af et helt nyt fag: Centraldirigeret økonomi. Han studerede al relevant teoretisk litteratur og foretog studier i Sovjetunionens økonomiske udvikling. Han tog studenterne med til Østeuropa for at studere i marken. Det berettes, at han her lynhurtigt for rumænere, der stolt viste deres mekaniserede kollektivfarm frem, beregnede, at effektiviteten i dette måtte ligge langt under et dansk husmandsbrug.

Et biprodukt af hans studier af den sovjetiske økonomiske udvikling var nogle radioforedrag i efteråret 1970, hvor han vendte sig mod det moralsk-økonomiske kompleks, der indebærer militær styring af produktionen, og i Sovjetunionen i mellemkrigstiden førte til millioners sultedød.

Inden for området: Centraldirigeret økonomi har enkelte af hans elever videreført studierne. Til glæde for Dich skete dette med anvendelse af et mere omfattende, matematisk apparat, end han selv magtede.

Andre områder

Dich har beskæftiget sig med så mange emner, at en omtale af alle er uoverkommelig¹⁵.

Hans analyser på de skattepolitiske områder, f.eks. af virkningen af kapitalvindingsskatter og direkte forbrugsskatter¹⁶, er klare og inspirerende. Konklusionerne er ikke alle holdbare. F.eks. er begrebet »debitorgevinster« noget mere kompliceret end i Dichs fremstilling, fordi han benytter den faktisk konstaterede og ikke den på ethvert tidspunkt forventede inflationsgrad som målestok. Men

14. Administrative og økonomiske problemer i Socialpolitikken», *Socialt Tidsskrift*, nr. 3-4, 1970, s. 116-122.

15. En fyldig, men langtfra komplet, litteraturfortegnelse kan findes i: *Økonomien bag socialpolitikken. Festskrift i anledning af Jørgen Dichts 70-årsdag*. Thanning og Appel, 1971.

16. »Nogle bemærkninger om kapitalvindingsskatten, økonomisk og skatteetisk belyst«, *Nationaløkonomisk Tidsskrift*, 1955, s. 118-148. »Nogle bemærkninger om den direkte forbrugsskat som erstatning for indkomstskatten«, *Nationaløkonomisk Tidsskrift*, 1957, s. 16-42.

han værdsatte kritik og korrektion, hvor andre måske ville være mere forbeholdne.

Nogle emner hører ikke hjemme i et økonomisk tidsskrift, fordi de ligger på helt andre områder, men det skal bemærkes, at han selv mente, at de synspunkter, han gjorde gældende om dansk deltagelse i EF og Nato, ikke var begrundet i en mindre rationel og nøgtern analyse end konklusionerne f.eks. i Socialpolitikens teori.

I offentligheden står Jørgen Dich utvivlsomt som en klart analyserende, men skarp polemiker, der gik på tværs af etablerede fordomme og meninger. Og Dich hyldede ikke pænheden, men mente – med Nis Petersen – at den nemt kunne føre verden i fordærv. Billedet er imidlertid ikke komplet, medmindre man tilføjer, at det altid var sagen, aldrig personen, det drejede sig om. Menneskets indbyggede svagheder, irrationalitet og egoisme angreb han, men altid i gruppen, hos politikerne o.s.v., aldrig hos det enkelte individ eller den enkelte politiker. Derfor skabte hans samfundskritiske virksomhed ham også kun fjender blandt dem, der ikke kendte ham.

Dichs undervisning var noget for sig selv. Glæden over dialogen og de studerendes selvstændighed oversteg altid irritationen over at få afbrudt forelæserningerne. Dialogen var det essentielle. Jørgen Dich var som underviser inspiratoren. Han elskede de originale studenter og hjalp forstående de mere jævne, som i hans fag fandt elementer, der kunne styrke deres vaklende selvtillid.

Jørgen Dich var meget skeptisk over for de såkaldte demokratiseringstendenser på universitetet – omend han lod sig påvirke til at gå ind for en integration af de ikke-professorale lærere. Men også de studenter, for hvem hans universitetspolitiske synspunkter var udtryk for den sorteste reaktion, elskede ham. Universitetet var for ham et dialogens og tankens fristed; derfor var han i de sidste år noget desillusioneret over den megen politiseren. Samtidig frygtede han, at middelmådighedens tyranni skulle ødelægge miljøet. Som formand for Det lærde Selskab arbejdede han derfor for at bevare det bedste i den videnskabelige tradition og for at holde den tværvidenskabelige dialog vedlige.

På det mere personlige plan var Jørgen Dich et elegant, evigt ungt og charmerende menneske. Hans loyalitet og renfærdighed over for sine medarbejdere og kolleger var ubegrænset. Det sidste års sygdom påvirkede ham tilsyneladende kun ved at forlene ham med mildhed og resignation samtidig med, at han bevarede en rankhed, der er de færreste beskåret. Jørgen Dich havde en sindets renhed, der måske også var et produkt af den ansvarsfølelse, han følte over for samfundet og sine medmennesker, og som var baggrunden for hele hans omfattende virke.

Gunnar Thorlund Jepsen.